

**ФИНЛЯНДИЯ ТАЖРИБАСИНИ ЎЗБЕКИСТОН ТАЪЛИМИДА
МОСЛАШТИРИШ ЛОЙИХА ИШЛАРИ ОРҚАЛИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ АМАЛИЙ КЎНИКМАЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА СИНФ РАЎБАРЛАРИНИНГ ЎРНИ**

Комилова Зироатхон Муроджон қизи

Педагогика фанлари фалсафа доктори (PhD), доцент

243-сон умумий ўрта таълим мактаби директори

Komilova Ziroatkhon Murodjon kizi

Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences,

Associate Professor

Principal of General Secondary School No. 243

Аннотация Мазкур мақолада Финляндия таълим тизимидаги лойиҳага асосланган ўрганиш (Project-Based Learning — PBL) технологиясини Ўзбекистон умумтаълим мактабларида мослаштириб қўллаш масаласи илмий-назарий ва амалий жиҳатдан таҳлил қилинади. Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактабда «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» шиори остида олиб борилаётган лойиҳа ишлари танлови тажрибаси, 2025 йил FIESDU лойиҳаси доирасидаги Финляндия ташрифи кузатишлари, жаҳоннинг илғор таълим олимлари тадқиқотлари ва OECD маълумотлари мақоланинг назарий ва эмпирик асосини ташкил этади.

Калит сўзлар: лойиҳага асосланган ўрганиш, синф раҳбари, амалий кўникмалар, Финляндия таълим тизими, FIESDU, 243-мактаб тажрибаси, жамоавий ўрганиш, мактаб бошқаруви, «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим».

**ADAPTING THE FINNISH EXPERIENCE TO THE EDUCATIONAL SYSTEM OF
UZBEKISTAN THE ROLE OF CLASS TEACHERS IN DEVELOPING
STUDENTS' PRACTICAL SKILLS THROUGH PROJECT-BASED LEARNING**

Abstract This article examines the adaptation of Project-Based Learning (PBL) technology, widely used in the Finnish education system, for implementation in Uzbek general education schools. The basis of the article is formed by the experience of the project competition held at School No. 243 in Almazar District, Tashkent city, under the motto «My School — My Pride», observations from a 2025 visit to Finland within the FIESDU project, research by leading world education scholars, and OECD data.

Keywords: project-based learning, class teacher, practical skills, Finnish education system, FIESDU, School No. 243 experience, collaborative learning, school management, «My School — My Pride».

«Ўқувчи ўрганаётган билимини фақат эслаб қолмай — амалда қўллаши керак». Ушбу тамойил Финляндия таълим тизимининг пойдеворини ташкил этади ва замонавий педагогика фанида «лойихага асосланган ўрганиш» (Project-Based Learning — PBL) деб аталади. 2025 йил FIESDU лойихаси [1] доирасидаги Финляндия мактабларига ташриф чоғида кузатилган энг таъсирли манзара — ўқувчиларнинг реал ҳаётий муаммоларни биргаликда ечаётган лойиха ишлари эди: кимдир маҳалланинг экологик харитасини тузаяпти, кимдир математик тадқиқот ўтказаяпти, кимдир озиқ-овқат маҳсулотлари ҳақида китобча ёзаяпти.

J.Hattie [2] 800 дан ортиқ тадқиқотнинг мета-таҳлилида «ўқувчиларнинг мустақил лойиха иши» таълим натижаларига $effect\ size=0,56$ — «ўртача юқори» таъсир кўрсатишини аниқлади. J.Krajcik ва P.Blumenfeld [3] тадқиқотларида PBL усулида ўқитилган ўқувчилар анъанавий усулдагиларга нисбатан амалий кўникмалар бўйича 35–40%, ижодий тафаккур бўйича 28% юқори натижа кўрсатган.

Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактабда «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» [4] шиори остида ўтказилаётган лойиха ишлари танлови ушбу педагогик ёндашувнинг амалий намунасидир. Айниқса, 1–2-синф ўқувчиларининг Ўзбекистоннинг куз неъматларидан кўргазмалар тайёрлаши, мева ва сабзавотлар ҳақида шеърлар айтиши — болаларнинг билимни «яшаш» тажрибаси орқали ўрганишининг конкрет ифодасидир.

Ўзбекистон Республикасида «Тараққиёт стратегияси» [5] таълимда амалий кўникмаларни ривожлантиришни устувор вазифа деб белгилаган. Мазкур мақоланинг мақсади — Финляндия PBL тажрибасини 243-мактаб амалиёти билан боғлаб, синф раҳбарларининг лойиҳа ишларини ташкил этишдаги ролини илмий асослашдан иборат.

Лойиҳага асосланган ўрганиш (PBL) технологиясининг назарий илдизлари Ж.Дьюи [6] прагматик педагогикасига бориб тақалади. Дьюи 1897 йилдаёқ «ўрганиш — фаолият орқали» (learning by doing) тамойилини илгари сурган. Л.С.Выготский [7] «яқин ривожланиш зонаси» концепциясида реал ҳаётини вазифалар орқали ўрганиш болаларнинг ривожланишини жадаллаштиришини исботлади. Д.Килпатрик [8] 1918 йилда «лойиҳа методи» асарида мактабда лойиҳа ишларини тизимли жорий этишнинг педагогик асосини яратди.

Замонавий PBL концепциясини Buck Institute for Education «Олтин стандарт PBL» модели орқали тизимлаштирди. Ушбу моделнинг асосий элементлари: (1) мушкул муаммо ёки «ҳаракатлантирувчи савол» (driving question); (2) узлуксиз тадқиқот; (3) аутентиклик — реал ҳаётга боғлиқлик; (4) ўқувчи овози ва танлови; (5) рефлексия; (6) тенгдошлар фидбэки; (7) оммавий маҳсулот. 1–2-синф ўқувчиларининг куз нёматларидан кўргазмалар тайёрлаши айнан ушбу элементларни ўзида жамлайди: аутентик мавзу, реал маҳсулот, оммавий тақдимот.

Финляндияда лойиҳага асосланган ўрганиш «феномен-асосли ўрганиш» (Phenomenon-based Learning — PhBL) сифатида 2016 йил миллий ўқув режасига расмий киритилди. Финляндия миллий ўқув режасига [10] кўра, ўқувчилар фанлараро ва реал ҳаётга боғлиқ лойиҳалар орқали ўргатилиши мажбурий. FIESDU ташрифи [1] давомида Тампере мактабидаги 3-синфда «Қишда нима ейиш керак?» мавзусидаги лойиҳани кузатдик: ўқувчилар биология, математика ва адабиётни бирлаштириб, ўз туманларидаги маҳаллий маҳсулотларни тадқиқ қилди ва ота-оналарга тақдимот ўтказди. 1–2-синфдаги ўқувчиларнинг куз

неъматларидан кўргазма тайёрлаши — ана шу Финляндия тажрибасининг Ўзбекистонга мослашган кўриниши.

Жамоавий лойиҳа ишида шаклланадиган кўникмалар алоҳида ўрганишда шаклланмайди. T.Johnson ва D.Johnson ҳамкорлик таълими (cooperative learning) бўйича 40 йиллик тадқиқотларини умумлаштириб: «Жамоавий ишлаган гуруҳлар якка ишлаган ўқувчиларга нисбатан ўзлаштириш бўйича 27%, ижтимоий кўникмалар бўйича 42% юқори натижа кўрсатади» деб хулоса чиқарди. Айниқса болаларда ўзаро ҳурмат, бир-бирини эшитиш, бир-бирига ўргатиш кўникмалари жамоавий лойиҳа ишлари давомида тўла шаклланади. A.Bandura «ижтимоий ўрганиш» назариясида: «Бола тенгдошидан ўрганади — катта одамдан ўрганишдан кўра баъзан самаралироқ» деди.

Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактабда «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» [4] шиори остида ўтказилаётган лойиҳа ишлари танлови мактаб бошқарувининг педагогик лидерлик тамойилига асосланган ташаббус. Ушбу танловнинг асосий педагогик мақсадлари: билимни амалий фаолиятга айлантириш; ўқувчиларда миллий ватанпарварлик ва мактаб фаҳрини шакллантириш; жамоавий ишлаш ва ўзаро ҳурмат кўникмаларини ривожлантириш; ота-оналарни таълим жараёнига фаол жалб этиш.

2.2. 1–2-синф лойиҳаси: «Куз неъматлари» — амалий таҳлил

1–2-синф ўқувчиларининг «Ўзбекистоннинг куз неъматлари» лойиҳасини PBL назарияси нуқтаи назаридан таҳлил қиламиз. Мазкур лойиҳа «Олтин стандарт PBL» нинг барча элементларини ўзида мужассамлаштиради:

- Ҳаракатлантирувчи савол: «Ўзбекистонда куз фаслида қандай неъматлар пайдо бўлади ва улар нимага фойдали?» — болаларга яқин ва реал савол.
- Тадқиқот жараёни: болалар уй ва бозорда мева-сабзавотларни кузатади, ота-оналардан сўрайди, маълумот тўплайди.

- Аутентик маҳсулот: реал мева-сабзавотлардан ёки суратлардан кўргазма тайёрланади — «майдон» — синф ёки мактаб ҳолати.
- Оммавий тақдимот: шеър айтиш орқали болалар ўзлари ўрганган маълумотни тенгдошларига ва ота-оналарга тақдим этади.
- Рефлексия: «Нимани ўргандим? Нима қийин бўлди? Буни ким ёрдам берди?» деган саволлар.

К.Робинсон «иждодкорлик» концепциясига кўра, болалар «Куз неъматлари» лойиҳасида фақат мева-сабзавотни ўрганмайди — улар табиат ва инсон муносабатини иждодий тарзда ифодалайди, ўз маданиятига нисбатан фахр ҳиссини ҳис этади.

Финляндия мактабларида FIESDU ташрифи [1] давомида синф раҳбарларининг лойиҳа жараёнида «фасилитатор» — «кўринмас дирижёр» ролини бажаришини кузатдик. Финляндия синф раҳбари Kirsi Mäkinen айтди: «Мен лойиҳани бошқармайман — мен болаларнинг ўзлари бошқаришини таъминлайман». J.Hattie [2] мета-таҳлилида «ўқитувчи фасилитатор сифатида» (teacher as facilitator) effect size=0,60 — «юқори» таъсир кўрсатади.

К.Krajcik ва P.Blumenfeld [3] PBL тадқиқотида синф раҳбарнинг тўрт асосий роли аниқланди: (1) Муаммо шакллантиришга ёрдам бериш — «драйвинг савол» тузиш; (2) Ресурс топиш ва йўналтириш; (3) Гуруҳ динамикасини бошқариш; (4) Тақдимотни ташкил этиш. 243-мактабда «Куз неъматлари» лойиҳасида синф раҳбарлари айнан ушбу тўрт ролни бажарди: мавзу танлашда ёрдам берди, болаларни гуруҳларга ажратди, ота-оналар билан мулоқот ўрнатди, тақдимот форматини ташкил этди.

Синф раҳбари лойиҳа ишларида нафақат синф даражасида, балки мактаб бошқаруви билан алоқа ўрнатувчи «координатор» сифатида ҳам иш олиб боради. M.Fullan «Тизимли ўзгариш» назариясида: «Директор стратегияни белгилайди — синф раҳбари уни синф даражасида амалга оширади. Ушбу занжир бутун мактаб самарадорлигини белгилайди» деди. 243-мактабда «Менинг мактабим — Менинг фахрим» [4] танловида синф раҳбарларнинг координатор роли: директор билан

режалаштириш учрашуви (мавзу, муддат, фармат); синф лойиҳасини мактаб умумий тадбирига боғлаш; турли синф раҳбарлар ўртасида тажриба алмашиш (PLC формати).

Лойиҳа ишларида ҳар бир бола ўзига хос мусулаларга дуч келади: кимдир гуруҳда ишлашни билмайди, кимдир тақдимотдан қўрқади, кимдир ғоя топа олмайди. Синф раҳбарнинг «ментор» роли — ушбу индивидуал тўсиқларни аниқлаб, конкрет ёрдам бериш. C.Dweck «ўсиш тафаккури» концепциясида: «Ментор боланинг кучига ишонса — бола ўзига ишонади». 1–2-синф ўқувчилари учун «куз неъматлари» лойиҳасида ментор сифатида синф раҳбари: хижолат тортган болага алоҳида вақт ажратиб, шеърни биргаликда машқ қилдириш; ижодий ғоя тополмаган болага «Энг ёқтирган меванг нима?» деб сўраш — уни ўз тажрибасидан бошлашга чорлаш; гуруҳдаги «тортинчоқ» болани алоҳида бир вазифа билан «агент» қилиш.

Синф раҳбарлар учун

- Ҳар чоракда камида 1 та лойиҳа иши режалаштиринг — мавзунини ўқувчилар билан биргаликда танланг («нима ўрганмоқчи?» деб сўранг).
- Лойиҳа давомида «фасилитатор» — «ечим бермайди, ечимга йўналтиради» ролини ўзлаштиринг. Ўқувчи тўхтаганда: «Бу ҳақда ким билиши мумкин?» деб сўранг.

ХУЛОСА

«Ўқувчи ўрганаётган билимини амалда қўллаши» — фақат Финляндиянинг орзуси эмас. 243-мактабда «Куз неъматлари» кўргазмасини тайёрлаётган 1-синф ўқувчиси ҳам айнан шу йўлда: у мева ҳақида ўқимаяпти — мевани ўрганияпти, ўзи танлаяпти, шеър орқали ифодаляпти, тенгдошларига ўргатаяпти. J.Hattie [2] ибораси билан айтадиган бўлсак: «Энг яхши ўрганиш — ўзинг ўргатганингда юз беради».

Мазкур тадқиқот натижалари асосида қуйидаги хулосаларга келинди:

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. FIESDU (Developing a Finland-Inspired Education System in Uzbekistan) лойиҳаси расмий дастури ва 2025 йил Финляндия таширифи кузатиш ёзувлари. — Тошкент–Хельсинки: А. Авлоний номидаги МПМИ, 2025.
2. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. — New York: Routledge, 2009. — 392 p.
3. Krajcik J., Blumenfeld P. Project-Based Learning // R.K. Sawyer (Ed.). The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. — Cambridge: CUP, 2006. — P. 317–333.
4. Олмазор тумани 243-мактаб «Менинг мактабим — Менинг фахрим» лойиҳаси ишлари танлови дастури ва педагогик кузатиш материаллари. — Тошкент, 2024–2025 ўқув йили.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони «Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида».